

Antikvitásélmény mint alteritás

Polgár Anikó: Catullus noster

Bár a középiskolák (ideértve a gimnáziumokat is) és az egyetemek nem elsősorban irodalmárok képzésére szakosodtak, Polgár Anikó legújabb könyve hasznosítható támpontokat nyújt a fordításirodalom tanulmányozásához, az antikvitásélmény változásainak érzékeltetéséhez és nem utolsósorban a 20. századvégi költészet hagyományfelfogásának elemzéséhez – tanár és diák számára egyaránt.

A modern irodalomtörténeti gondolkodásban megkerülhetlenné vált annak tapasztalata, hogy az antikvitáshoz való reflektált viszony talán legfontosabb fordulata akkor következett be, amikor az utánzás-esztétikák egyedulalma megkérdőjeleződött. Eme több évszázados folyamat mindenekelőtt azt tette (be)láthatóvá, hogy a múlt beszéde nem azért minősül klasszikusnak, mert valami időtlent állít elénk, hanem sokkal inkább azért, mert egy idegen világból szól hozzánk. *Peter Szondi* híres megállapítása szerint például a görögök azért nélkülözhetetlenek *Hölderlin* számára, mert „a napnyugati költő saját eredetével mint valami idegennel találkozhat azok művészetében” (*Hölderlin-Studien*). A megértés eseményének ilyen jellegű képlete máig ható érvénnyel írta bele magát az alteritás hermeneutikájába, s mintha Polgár Anikó (megelőlegezem: kitűnő és fontos) *Catullus*-könyve is ezt támasztaná alá, hiszen – a „műfordítások pluralitásának” körültekintő bemutatása után – „a mai magyar költészet és az antikvitás közti kapcsolatok” elemzésekor éppen „az alteritás kreatív újraolvasására” tereli a figyelmet.

A ‚*Catullus noster*’ két hatástörténeti nyomvonal feltérképezésére vállalkozik. Egyfelől a 20. századi magyar műfordítás-történet négy alapvető paradigmájának (domesztikáció, integráció, rekonstrukció, applikáció) előfeltevés-rendszereit, eljárásait stb. vizsgálja; másfelől a különböző intertextuális technikákkal szembesítő *Catullus*-olvasatok interpretációját nyújtja (például *Füst Milán*, *Rákos Sándor*, *Géher István*, *Faludy György*, *Kovács András Ferenc* és mások szövegei alapján). E két kérdésirány olyan dinamikus konstrukcióban támogatja egymást, mely nemcsak a műfaji határokat problematizálja (hol ér véget a fordítás? – hol kezdődik az újírás?), de az emlékezet jelenorientált érdekeltsegeire nyit horizontot (fiktív múltképzés, arctulajdonítás, tradíció-homogenizálás stb.). Mindeközben Polgár Anikó filológusként, összehasonlító irodalomtörténészként és teoretikusként egyaránt példamutató munkát végez, pontosabban eme olvasói magatartásformák produktív lehetőségeit kiaknázva beszélteti a hagyományt.

A kötet legtöbb kérdést implikáló részei az ‚*Applikáció*’ és ‚*A magyar költészetben ki-rajzolódott Catullus-arcok*’ című fejezetek. Az ezekben szereplő olvasási javaslatok ugyanis néhol olyan fenomenalisztikus modellekre támaszkodnak, melyek lebontása minden bizonnyal tovább differenciálhatja a magyarországi *Catullus*-receptiót. Emellett a kontextusok kijelölésekor nyíló horizontok is szélesíthetők némely életmű esetében. Csak egyetlen – önkényesen kiragadott – példa: *Kovács András Ferenc* mnemopoétikájának összetett *Catullus*-képehez – a kötetben említettekén kívül – a ‚*Másolatok Múzeuma*’ és a ‚*Töredékek a Novecentóból*’ ugyanúgy hozzájárulhatnak, mint a ‚*Latin szerelem*’ című vers poétikája. Ez utóbbi az „*Odi et amo*” idézetet oly módon szolgáltatja ki a nyelv mozgásának (pléldául a „nyelv” szó sokértelműsége mentén), hogy közben nemcsak a töredék permanens újrahasznosítását végzi el, hanem radikálisan szembesít a retorikai dimenzió korlátozhatatlan játékával. Ennek következtében a híres *catullusi* sor szerelem-

szemantikája képtelen rögzülni a tropológiai láncban, és végső soron a hagyományhoz való viszony allegóriájaként értelmezhető. Méghozzá egy olyan konstellációban, mely e viszony kétirányúságát a szavak materiális természetével állítja párhuzamba. A szavakéval, melyek összekötnek és elválasztanak, identitásuk pusztán időleges, jelentésükben ezért mindig marad valami idegen: „Nyelvek csatája – ez vagyunk. [...] Szerelmem, / fald fel a nyelvem – edd meg a megtagadott, / dült, idegen szavakat ... [...] *Odi et amo*. Két nyelv / feszül most egymásnak a világ valahány / szaváért – védtelenül, csupaszon, szerető / dühbe vonaglón, összefonódva a néma / harcban, egybesimulva, habár sohasem / lehet egyé... *Odi et amo. Odi et amo.*”

Az iménti szöveg tapasztalata természetesen azért is érdemelhet némi figyelmet, mert Polgár Anikó gondolatmenetei előfeltevésként kezelik a hagyományelsajátítás nyelvi komponenseit, illetve azt az oscillációt, mely az idegenség megértésének dilemmáját a perspektívák kölcsönösségében teszi láthatóvá. Ahogy egyhelyütt a szerző maga fogalmaz: „A catullusi korpusszal nemcsak emblematisz jelölők által párbeszédbe lépett szövegekről van szó, hanem olyan merész többletjelentések, illetve értelmezési stratégiák kimunkálásáról is, melyek mindenképp legitimálják a mai olvasó kérdésfelvetéseinek jogosságát.” (167. old.) S bár a költészet befogadása esetében az idegenség olykor eliminálódni látszik, mégsem szüntethető meg teljes egészében. A hermeneutikai kérdés-mód ebben a szituációban arra hívhatja fel a figyelmet, hogy amit az olvasás megnyit számunkra, az – *Jausst* idézve – „a másik világának felénk fordított horizontja” („Ad dogmaticos: az irodalmi hermeneutika kis apológiája”). Ebben a részlegességben válik különösen fontossá Polgár Anikó könyvének polivalens címe is. „A mi Catullusunk” kitétel ugyanis nem feltétlenül a birtoklás jelölője; sokkal inkább egy parciális horizonté, amely előfeltételezi a múlt megértésének szándékát, még akkor is, ha tudatában van annak, hogy – *Schleiermacher*rel szólva – „a nem-értés soha nem számolódik fel teljesen”.

Polgár Anikó (2003): *Catullus noster. Catullus-olvasatok a 20. századi magyar költészetben*. Kalligram, Pozsony.

H. Nagy Péter

Szó, kép, értelmezés

Aki ismeri a retorika és a képiség nemzetközileg elismert magyar kutatója, Kibédi Varga Áron öt évvel ezelőtt megjelent tanulmánykötetét (Szavak, világok. Jelenkor Kiadó), annak a szerző új könyve (A jelen. Irodalom és művészet a századfordulón) – a frekventált témákat illetően – nagyobbrészt ismerős lesz. A kötet néhány írásában ugyanakkor megfigyelhető egy óvatos szemléleti elmozdulás (a váltás erős szó erre), mégpedig a megértés, az interpretáció elmélete irányába. Másként fogalmazva: Kibédi Vargának köszönhetően a hermeneutika kérdései egy alkalmazási területeiben egyre táguló retorika horizontjában fogalmazódnak újra.

A szónoklattan és alakzatelmélet gazdag hagyományát hermeneutikai megmérettetésnek teszi ki a szerző, úgy, hogy közben megmarad a maga szűkebb szakterületén, sőt, az ugyancsak ókori eredetű, szerteágazó tradícióval bíró értelmezésselmélet bizonyos területeit igyekszik meg(vagy vissza?)hódítani a retorika számára. Ezzel az eljárással, közvetve, nemcsak a retorika „teherbírását”, leíró és heurisztikai potenciálját,